

Noorah Therapy ‘ from Analysis of Hadiths to Adaptation to Modern Science ‘ Relies on the Findings of Professor Lian Zhang

Article Info

ABSTRACT

Article type: research article

Article history:

Received:

Received in revised form

Accepted

Available online

Keywords:

Arsenic, Traditinal Medicine,

Islamic Medicine, Arsenic

Compounds, Depilatories

today, what is known as invasive, expensive, and with preventable complications known as cancer is the old testament in the traditions of the imams to prevent and treat the diseases by a non-invasive, inexpensive and non-invasive method. Noorah therapy, or treatment with Noorah, is one of the most important content in medical hadiths because of close to forty hadiths. this product has attracted the attention of many therapists in recent years . however, the use of arsenic is not very old in current medicine, but the imams (peace be upon them) have expressed many traditions about it. in this research, after the extraction of hadith about arsenic, they analyzed them; evaluation of the document was done and the correct traditions were cited, and the other traditions that were applied to them were ignored and they were used as evidence and confirm them. in the current medicine, the findings and experiments around arsenic, especially professor zhang, discussed "sulfid arsenic" and were adapted to the invaluable words of the religious leaders of islam. the result is that in both medicine and medical hadiths, arsenic is used in treatment of diseases, especially cancer, and it is currently used for treatment of leukemia; in addition to treatment of prophylactic role of arsenic from becoming ill .

Cite this article:

© The Author(s).

Publisher: Razavi University of Islamic Sciences

نوره‌ترایی، از تحلیل احادیث تا تطبیق بر علم نوین

با تکیه بر یافته‌های پروفیسور لیان ژانگ

ساره بردبار^۱

۱: استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، مرکز آموزش عالی اقلید، اقلید، ایران. Bordbar@eghlid.ac.ir

چکیده

آنچه امروزه با روشی تهاجمی، پرهزینه و با عوارض قابل توجه به عنوان داروی سرطان شناخته می‌شود، سابقه‌ای دیرین در روایات اهل بیت (ع)، برای پیشگیری و درمان بیماری‌ها، با روشی غیرتهاجمی، ارزان و بدون عوارض دارد. نوره‌ترایی، یا همان درمان با نوره، به دلیل وجود نزدیک به چهل روایت، یکی از حوزه‌های پرمحتوا در احادیث طبی است. این محصول، در سال‌های اخیر توجه بسیاری از درمانگران را به خود جلب کرده است. هرچند استعمال زرنیخ و آرسنیک در طب رایج قدمت چندانی ندارد؛ اما ائمه (علیهم السلام) احادیث بسیاری پیرامون آن بیان کرده‌اند. در این پژوهش، پس از استخراج احادیث پیرامون آرسنیک، آن‌ها را مورد تحلیل قرار داده‌ایم؛ ارزیابی سندی انجام شد و به احادیث صحیح استناد شده است، از دیگر احادیث که از نظر سندی خدشه‌ای بر آنان وارد بود، نیز غافل نبوده‌ایم و از آن‌ها به عنوان شاهد و مؤید استفاده کرده‌ایم. در طب رایج هم، یافته‌ها و آزمایش‌ها پیرامون آرسنیک، به‌ویژه یافته‌های پروفیسور لیان ژانگ درباره «زرنیخ» بررسی شد و با کلام گهربار پیشوایان دین اسلام، تطبیق داده شد. حاصل آن که هم در طب رایج و هم در احادیث طبی، زرنیخ (آرسنیک) در درمان بیماری‌ها به ویژه سرطان، قابلیت استفاده دارد و هم اکنون از آن برای درمان سرطان خون استفاده می‌شود؛ البته در احادیث طبی، افزون بر درمان به نقش پیشگیرانه زرنیخ از بیماری‌ها نیز اشاره شده است.

کلیدواژه‌ها: آرسنیک، آرسنیک، احادیث طبی، زرنیخ، مشتقات آرسنیک، نوره.

۱. مقدمه

در سال‌های اخیر، توجه به احادیث طبّی بیش از پیش بوده است و با تجربه‌شدن و اثربخشی روش‌های درمانی بیان شده در احادیث طبّی، استقبال عموم مردم به عمل نمودن به سفارشات احادیث، روز به روز گسترش بیشتری داشته است. یکی از روش‌های درمانی بیان شده در احادیث، درمان با ماده معدنی آرسنیک سولفید (زرنیخ) است. این ماده، در ترکیب با سایر عناصر، هم در احادیث طبّی و هم در طب رایج به منظور درمان برخی بیماری‌ها استفاده می‌شود. این پژوهش، با در نظر گرفتن دلایل زیر، از میان انبوه احادیث طبّی، احادیث پیرامون «نوره» را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است:

۱. کاربرد آرسنیک در درمان: این روش درمانی - به نسبت سایر روش‌ها - پرکاربرد است؛ به خصوص نزد طبیبان اسلامی، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.
۲. جایگاه آرسنیک و زرنیخ در طب نوین: هرچند استفاده از آرسنیک به جهت درمان، قدمت بسیاری دارد؛ اما دستاوردهای طب رایج، روش‌های جدید و نوظهوری به خصوص در درمان نوعی سرطان خون، سرطان معده و روده به کمک این ماده کشف کرده است.
۳. توجه به نقش پیشگیرانه آرسنیک در احادیث طبّی: احادیث طبّی افزون بر درمان، از همین روش در جهت پیشگیری از بیماری‌ها بهره می‌برد.

علاوة برآن، آشنایی با روش و آداب استفاده، زمان مصرف، تعدد دفعات کاربرد این ماده، مطالبی است که در روایات بدان پرداخته شده و می‌تواند در افزایش سلامت جامعه، مؤثر باشد. از همین رو، بر آن شدیم تا با رویکرد فقه الحدیثی، گامی کوچک در جهت فهم احادیث پیرامون «آرسنیک» برداریم. نتایج حاصل از این پژوهش در انتخاب روش درمانی مناسب بیمار، به او کمک کرده و فرد بیمار با توجه به نیاز یا گرایش خود نسبت به پرهیز از روش تهاجمی یا تمایل به روش درمانی زود بازده، یکی از این دو شیوه درمانی را برمی‌گزیند.

اهمیت و فراوانی احادیث طبّی، موجب شد که مقالاتی در خصوص احادیث پزشکی نگاشته شده؛ اما موضوع این پژوهش در هیچ کدام از این آثار، آن هم با نگاه تطبیقی، دارای سابقه نیست. به طور کلی تا کنون، روشهای درمانی احادیث طبّی با دست‌آوردهای علم پزشکی، جز در موارد معدودی،^۱ تطبیق و بررسی نشده است و دیدگاه ائمه (علیهم السلام) در این زمینه مورد غفلت واقع شده؛ قهراً احادیث مربوط به نوره هم، با یافته‌های طب رایج، پژوهیده نشده است؛ از این نظر موضوع این تحقیق، مشابهی نداشته است.

۱. مانند: هاشمی شیرازی، علیرضا، جلائیان اکبرنیا، علی، روانشاد، روح الله، افخمی، حمید، نوروزی، علیرضا، مظاهری، یوجانی، محمد و بهشتی، فرسمیه. (۱۴۰۳). بررسی روایی و بالینی تأثیر «داروی جامع رضوی» بر درمان زخم پای دیابتی. امام رضا علیه السلام و علوم روز ۱۹۸۰۱۶. doi: 10.22034/ijss.2024.198016, 104-137, 2(4),

۲. معرفی و پیشینه

زرنیخ با نام علمی آرسنیک، ماده‌ای است که از دیر باز مورد استفاده درمانی واقع شده است. این ماده در انواع مختلف از جمله سرخ، زرد و طلایی در طبیعت موجود است و هر سه نوع مورد استفاده بوده است. (نورانی، ۱۳۹۰، ج ۳، ص ۲۹۱) در طب چینی نوع سرخ آن - که رآلگار نام دارد - مورد استفاده بوده است، (Zhang, 2014, p. 79) بهترین آنها زرنیخ طلایی است که از آن در ترکیب نوره استفاده می‌شود؛ هر چند که از زرنیخ سرخ و یا سایر زرنیخ‌ها نیز، برای تهیه نوره استفاده می‌شده است. (نورانی، ۱۳۹۰، ج ۳، ص ۲۹۴)

قدمت استفاده از زرنیخ و آرسنیک در طب چینی، قریب به دو هزار سال پیش می‌رسد؛ (Ding W Z. L., 2015, p. 968) اما پیشینه استفاده از این دارو به همین جا ختم نمی‌شود. بر اساس روایات، استفاده از زرنیخ و آرسنیک، به دوران پیش از میلاد و حضرت سلیمان (علیه السلام) می‌رسد. (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۸۱) رسول خدا و ائمه اطهار نیز، استعمال زرنیخ یا همان آرسنیک سولفید را سنت قرار داده و سفارشات بسیاری نسبت به آن کرده‌اند. بنابراین تاریخچه دارویی زرنیخ و آرسنیک موجود در آن، نزد مسلمانان به ۱۵ قرن پیش می‌رسد. در حالی که تاریخچه دارویی آرسنیک در اروپا به قرن ۱۷ میلادی - ۴ قرن قبل -^۱ می‌رسد. اهل بیت (علیهم السلام) ۱۵ قرن پیش، از این کانی طلایی به جهت درمان، سخن گفته‌اند. در سفارشات ائمه (علیهم السلام) نه تنها فواید این ماده بیان شده است؛ بلکه شیوه دقیق استفاده، تعداد دفعات و راه‌های درمان و پیشگیری از عوارض آن نیز آمده است. در پژوهش‌های پیرامون آرسنیک به پیشینه تاریخی استفاده از این ماده اشاره شده و نوشته‌اند که: «ترکیبات حاوی آرسنیک، در درمان سرطان، هم در کشورهای غربی و هم در طب سنتی چینی استفاده می‌شدند.» (Miller & others, 2002, pp. 3893-3903) و (Evans & others, 2004, pp. 891-900) آنچه دانشمندان از آن غافل شده‌اند، استفاده از ترکیبات حاوی آرسنیک، توسط مسلمانان، آن هم در ۱۵ قرن پیش است. مسلمانان از طریق سفارش ائمه (علیهم السلام) نزدیک به ۱۵ قرن است که به خاصیت و اثربخشی آرسنیک در درمان و پیشگیری از بیماری‌ها آشنا شده‌اند؛ اما در پیشینه‌های مقالات داخلی و خارجی هیچ اشاره‌ای به این مطلب نشده است که نشان از مظلومیت کلام و علم ائمه (علیهم السلام) دارد.

در سال‌های اخیر، با توجه به نتایج چشمگیری که از درمان بیماران مبتلا به لوسمی پرومیلوسیتی^۲، توسط آرسنیک تری اکسید^۳ گزارش شده، استفاده از این دارو مجدداً مورد توجه قرار گرفته است. (Lengfelder & others, 2012, pp. 433-442) از طرفی با رجوع روزافزون بیماران به طب سنتی و اسلامی، استفاده از ترکیبات حاوی آرسنیک به صورت استعمال خارجی و ضماد روی پوست نیز استقبال روزافزونی، داشته است.

۱. «زرنیخ و آرسنیک موجود در آن، در قرون گذشته جسمی گمنام و بی‌اهمیت بود؛ ولی امروزه در نتیجه‌ی ترقیات علوم و صنایع، مقام بزرگی را در رشته‌های پزشکی و داروسازی و سایر فنون حائز شده است.» (انصارین، ۱۳۴۵، ص ۱)

۲. نوعی سرطان خون.

۳. زرنیخ سفید (دانشنامه جهان اسلام، ۱۳۸۷، ذیل واژه زرنیخ)، زرنیخ ساده و مرگ موش (سم الفار) گویند. (نورانی، ۱۳۹۰، ج ۳، ص ۲۹۱)

۳. روش پژوهش

در این پژوهش، جهت دستیابی به دیدگاه ائمه (علیهم السلام) تمام احادیث مبتنی بر «نوره» استخراج و به سه دسته اصلی تقسیم گردید: ۱- احادیثی که بیانگر استعمال نوره توسط خود ائمه (علیهم السلام) هستند. (سنت ائمه (ع))، ۲- احادیثی که از خواص و اهمیت استعمال «نوره» سخن گفته‌اند. ۳- احادیثی که از آداب استعمال نوره سخن گفته‌اند. مانند احادیثی که از بازه زمانی استعمال نوره، نوره مالی پس از جماع، روغن مالی و تدابیر پس از استفاده از نوره، سخن گفته‌اند.

دسته اول و دوم احادیث پیرامون نوره به حوزه پژوهش این مقاله مرتبط هستند، لذا اسناد این احادیث، مورد ارزیابی قرار گرفت تا احادیث معتبر از سایر احادیث جدا شوند. ابتدا احادیث صحیح بیان گردید و پس از آن از سایر احادیث به عنوان شاهد و مؤید استفاده گردید. پس از آشنایی با دیدگاه و روش درمانی ائمه (علیهم السلام) درباره آرسنیک سولفید و نوره، به سراغ طب رایج رفتیم تا ببینیم آیا آرسنیک در میان داروهای طب رایج جایگاهی دارد؟ برای یافتن پاسخ، داروهای مستعمل و مقالات طب رایج را بررسی کردیم. نگارنده پس از بررسی و مطالعه این آثار، متوجه شد که آرسنیک تری اکسید^۱ - یا مرگ موش - ماده‌ی درمان‌گری است که به جهت درمان نوعی سرطان خون، در طب رایج با تزریق مستقیم و با عنوان شیمی درمانی، مورد استقبال واقع شده است. در میان مطالعه مقالات و آثار علم پزشکی، تصادفاً با تحقیقات پروفسور لیان ژانگ^۲ آشنا شده و دریافت که پروفسور ژانگ پس از آن که از رضایت‌بخش بودن درمان با آرسنیک تری اکسید مطلع شد، تحت تأثیر طب چینی به مطالعه زرنیخ پرداخته است. وی ثابت کرد که زرنیخ، افزون بر سرطان خون، در سایر سرطان‌ها اثربخش است. وی آزمایشات خود را با زرنیخ سرخ (رآلگار) شروع کرد تا ثابت کند آرسنیک سولفید (زرنیخ) از آرسنیک تری اکسید (مرگ موش) در درمان بیماری‌ها اثربخش‌تر و کارآمدتر است. در این پژوهش، یافته‌های پروفسور ژانگ را بر دستاوردهای حدیثی عرضه کردیم. البته تنها به یافته‌های پروفسور ژانگ اکتفا نشد؛ بلکه دیدگاه سایر پزشکان نیز مورد مطالعه و تحلیل واقع شد.

۴. نوره در روایات

کلسیم اکسید، ماده‌ای زداينده است که با افزودن آرسنیک سولفید بدان به دارویی اثر بخش تبدیل می‌شود. این ترکیب مورد تأکید اهل بیت (علیهم السلام) بوده و در احادیث بسیاری، به خواص درمانی و پاک‌کنندگی آن اشاره شده است. کاربرد برجسته آرسنیک سولفید در متون روایی، برای تهیه ماده‌ای بهداشتی به نام «نوره» است. در لسان عوام مردم، آرسنیک سولفید را «زرنیخ» و کلسیم اکسید را «آهک» می‌نامند و به ترکیب آن دو «واجبی»، «نوره» و «حنا زرد» گفته می‌شود. (نورانی، ۱۳۹۰، ج ۳، ص ۲۹۴) این محصول در ترکیب با آب گرم، به خمیر نرمی تبدیل می‌شود که از آن، جهت زدایش موی استفاده می‌شود. در میان عرف، تنها کاربرد آن، زدایش موی است؛ اما پیشوایان دین اسلام، پزشکان و پژوهشگران، فواید بسیاری به جهت استعمال نوره بیان کرده‌اند. باید دانست کثرت و فراوانی روایات نوره به حدی است (حدود چهل روایت) که زمینه

۱. زرنیخ سفید یا زرنیخ ساده. (نورانی، ۱۳۹۰، ج ۳، ص ۲۹۱)

۲. Lian Zhang، وی محقق و پژوهشگر بخش سرطان‌شناسی (انکولوژی) بیمارستان شین هوا، وابسته به دانشکده پزشکی دانشگاه جیانو تونگ شانگهای واقع در کشور چین است. وی مقالات بسیاری در زمینه بهبود بیماری‌های سرطانی در مجلات بین‌المللی به چاپ رسانده است و از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ اثربخشی زرنیخ را بر روی بیماری‌های سرطانی به ویژه سرطان روده و معده مورد آزمایش قرار داد و به نتایج مطلوبی دست یافت.

تواتر معنوی آن‌ها را فراهم کرده است؛ تنها کلینی در باب النوره از کتاب شریف کافی پانزده روایت نقل می‌کند که سند هفت مورد از آنها صحیح و دو مورد از آنها موثق می‌باشد. صحت و تواتر روایات نوره، ما را از بررسی سندی آنها بی‌نیاز و زمینه بررسی محتوایی آن را فراهم می‌کند.

در بررسی محتوایی می‌بینیم که احادیث نوره، مطالب متنوعی را بیان کرده‌اند که می‌توان آنها را به سه دسته‌ی اصلی تقسیم کرد:

۱. احادیثی که بیانگر استعمال نوره توسط خود ائمه (علیهم السلام) هستند. و آن را سنت پیامبران و امامان معرفی می‌کند. پیشوایان اسلام، در حدود ۱۴۰۰ سال پیش، از این محصول استفاده می‌کردند و استعمال آن را به مسلمانان نیز توصیه می‌کنند. در این روایات، نوره مالی نه تنها یک رفتار بهداشتی، بلکه سنتی پیامبرانه است که مورد سفارش حضرت سلیمان (علیه السلام) بوده است.^۱ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۸۱) همچنین استعمال «نوره»، عمل نمودن به سنت نبوی است؛ زیرا پیامبر اسلام (صلی الله علیه وآله) هر جمعه نوره مالی داشتند.^۲ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۸۱) امامان (علیهم السلام) نیز نوره را استعمال می‌کردند. به عنوان نمونه، امام ششم شیعیان در حمام نوره مالی می‌کردند. این سنت امام صادق، در کتاب تهذیب الاحکام به هشت طریق صحیح روایت شده است.^۳ (شیخ طوسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۳۷۶) هم‌چنین امام کاظم (علیه السلام) بر نوره مالی اهتمام داشتند. سعدان بن مسلم گوید: در حمام بودم که ابوالحسن (امام کاظم علیه السلام) در حالی که نوره بر تن ایشان بود بر من وارد شدند و بر روی نوره اِزاری بود.^۴ (شیخ طوسی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۳۷۴ و حرعاملی، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۸۰)

امام صادق (علیه السلام) نوره مالی پانزده روزه را سنت بیان می‌کنند و مؤمنان را به استفاده از نوره تشویق می‌کنند تا آن جا که می‌فرمایند: اگر بیست روز گذشت و شخص، هزینه‌ی خرید نوره را نداشت، پس قرض بگیرد و با آن نوره تهیه کند.^۵ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۷۹) امام علی (علیه السلام) نیز بر نوره مالی پانزده روزه تأکید دارند. در حدیث صحیح امام صادق (علیه السلام) از امام علی (علیه السلام) نقل می‌کنند: برای مؤمن هر پانزده روز نوره مالی را دوست می‌دارم.^۶ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۷۹) حضرت محمد (صلی الله علیه وآله) - به حدیث موثق - ترک نوره مالی برای مردان را بیش از چهل روز و برای زنان را بیشتر از بیست روز منع کرده‌اند.^۷ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۸۰) فرمایشات ائمه (علیهم السلام) نشانگر سنت جاری

۱. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ أَرَادَ الْإِطْلَاءَ بِالنُّورَةِ، فَأَخَذَ مِنَ النُّورَةِ بِإِصْبَعِهِ، فَشَمَّهُ، وَ جَعَلَ عَلَى طَرَفِ أَنْفِهِ، وَ قَالَ: صَلَّى اللَّهُ عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ كَمَا أَمَرْنَا بِالنُّورَةِ، لَمْ تُخْرِفْهُ النُّورَةُ.»

۲. أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ يَطْلِي الْعَانَةَ وَ مَا تَحْتَ الْأَلْيَتَيْنِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ.»

۳. أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَطْلِي إِطْلَافَهُ بِالنُّورَةِ فِي الْحَمَامِ. كَلْنِي چنين روایت کند: «أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَطْلِي إِطْلَافَهُ بِالنُّورَةِ فِي الْحَمَامِ.» (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۸۴) و حدیث: أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَدْخُلُ الْحَمَامَ فَيَطْلِي إِطْلَافَهُ وَحْدَهُ إِذَا احتاجَ إِلَى ذَلِكَ وَحْدَهُ. نظیر همین روایت با سند دیگری نقل می‌شود. أَنَّ أَبَا

عبد الله عليه السلام ربما دخل الحمام متعمدا يطلي إبطه وحده. (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۸۶)

۴. عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: كُنْتُ فِي الْحَمَامِ فِي الْبَيْتِ الْأَوْسَطِ فَدَخَلَ عَلَيَّ أَبُو الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ عَلَيْهِ النُّورَةُ وَ عَلَيْهِ إِزَارٌ فَوْقَ النُّورَةِ فَقَالَ «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ» فَرَدَدْتُ عَلَيْهِ السَّلَامَ وَ بَادَرْتُ فَدَخَلْتُ إِلَى الْبَيْتِ الَّذِي فِيهِ الْخَوْضُ فَاعْتَسَلْتُ وَ خَرَجْتُ.

۵. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: «السُّنَّةُ فِي النُّورَةِ فِي كُلِّهَا خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا، فَإِنْ أَتَيْتَ عَلَيْكَ عِشْرُونَ يَوْمًا وَ لَيْسَ عِنْدَكَ، فَاسْتَقْرِضْ عَلَى اللَّهِ.»

۶. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: «قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَحِبُّ لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَطْلِي فِي كُلِّ خَمْسَةِ عَشَرَ يَوْمًا»

۷. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ: مَنْ كَانَ يَوْمَيْنِ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلَا يَبْرُكُ عَاتَتَهُ فَوْقَ أَوْبَعَيْنِ يَوْمًا، وَ لَا يَجِلُّ لِامْرَأَةٍ يَوْمَيْنِ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تَدَعَ ذَلِكَ مِنْهَا فَوْقَ عِشْرِينَ يَوْمًا.»

در سیره معصومان است. این سیره عملی نشان می‌دهد که نوره مالی بخشی از سبک زندگی دینی بوده است. اهمیت استعمال نوره در آن حد است که در روایات، افزون بر بیان استحباب نوره، بر استعمال مستمر آن تأکید شده است.

۲. احادیثی که از آداب استعمال نوره سخن گفته‌اند: احادیث نه تنها تأکید بر استفاده از نوره کرده‌اند؛ بلکه جزئیات بسیاری را درباره شیوه و زمان استفاده از نوره را برای مصرف کنندگان توضیح داده‌اند؛ مانند احادیثی که از بازه زمانی استعمال نوره، نوره مالی پس از جماع، روغن مالی و تدابیر پس از استفاده از نوره، سخن گفته‌اند. در روایت صحیح آمده است: «یک مرتبه نوره مالی در تابستان بهتر از ده مرتبه نوره مالی در زمستان است.»^۱ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۸۴) در سخنان ائمه (علیهم السلام) اجازه‌ی افزودن برخی گیاهان به ترکیب نوره داده شده است؛ مشروط بر این که بعد از ترکیب نوره با آب گرم، بدان افزوده شود و نسبت زرنیخ به نوره، یک به شش باشد. گیاه بابونه، مرزنجوش و گل بنفشه از جمله گیاهانی هستند که امام رضا (علیه السلام) به افزودن آن‌ها در نوره سفارش کرده‌اند.^۲ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹، ص ۳۲۳)

۳. احادیثی که از خواص و اهمیت استعمال «نوره» سخن گفته‌اند: در حدیثی صحیح، نوره را یکی از چهار درمان، معرفی کرده‌اند،^۳ (حرعاملی، ۱۴۱۶، ج ۲۵، ص ۲۲۲) امام علی (علیه السلام) نیز به سند صحیح، آن را وسیله‌ای برای طهارت و محافظت بدن از بیماری‌ها دانسته‌اند. (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۷۸) نوره در تقویت بدن و افزایش باروری اثربخش است.^۴ (حرعاملی، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۶۶) و امام رضا (علیه السلام) استفاده مداوم از نوره را عاملی برای دفع سودا از بدن برشمرده‌اند.^۵ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹، ص ۳۲۵) که همه آنها قابل بررسی است. در این دسته از روایات آثار و فوائد قابل توجهی برای نوره و زرنیخ ذکر شده که در ادامه به آنها می‌پردازیم.

۵. فواید نوره تراپی

۵-۱ پیشگیری و درمان گری

ائمه (علیهم السلام) در روایات متعدد، نوره را «طهور» برای جسم و جسد انسان معرفی می‌کنند. در حدیث صحیح، امام علی (علیه السلام) نوره را درمان و سبب پاکسازی بدن می‌داند: «النُّورَةُ تُنْشَرُّ وَ طَهُورٌ لِلْجَسَدِ.» (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۷۸) و در جایی دیگر می‌فرمایند: «النُّورَةُ طَهُورٌ» (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۷۶) شخصی خدمت امام می‌رسد و از ایشان می‌پرسد: «مردم گمان می‌کنند که نوره مالی در روز جمعه کراهت دارد.» امام پاسخ می‌دهند: «اینگونه نیست، کدام پاکی پاکیزه‌تر از نوره در روز جمعه است؟»^۶ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۷۶) در این روایات،

۱. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «طَلِيَّةٌ فِي الصَّيْفِ خَيْرٌ مِنْ عَشْرِ فِي السَّاءِ.»

۲. «...وَلَا يُلْقِي فِي النَّوْرَةِ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ حَتَّى تُمَاتِ النَّوْرَةُ بِالْمَاءِ الْحَارِّ الَّذِي طَبَّحَ فِيهِ بَابُونَجٌ وَ مَرْزَنْجُوشٌ أَوْ وَرْدٌ يَنْقَسِحُ يَابِسٌ أَوْ جَمِيعُ ذَلِكَ أَجْزَاءُ سِيرَةٍ مَجْمُوعَةٍ أَوْ مُتَّفَقَةٍ بِقَدْرِ مَا يَشْرَبُ أَلْمَاءُ رَائِحَتُهُ وَ لَيْكُنَ الزُّرْنِيخُ مِثْلَ سُدُسِ النَّوْرَةِ...»

۳. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الدَّوَاءُ أَرْبَعَةٌ: السَّعُوطُ وَ الْحِجَامَةُ وَ النَّوْرَةُ وَ الْحَفَنَةُ.

۴. وَ إِنَّ النَّوْرَةَ تَزِيدُ فِي مَاءِ الصُّلْبِ وَ تَقْوِي الْبَدَنَ وَ تَزِيدُ فِي شَحْمِ الْكُلْيَتَيْنِ وَ تُسَمِّنُ الْبَدَنَ.

۵. «...وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُحْرِقَ السَّوْدَاءَ فَعَلَيْهِ بَكْتَرَةُ الْقَيْءِ وَ قَصْدُ الْغُرُوقِ وَ مَدَاوِمَةُ النَّوْرَةِ...»

۶. قِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع يَزْعُمُ بَعْضُ النَّاسِ أَنَّ النَّوْرَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مَكْرُوهَةٌ فَقَالَ لَيْسَ حَيْثُ ذَهَبَ أَيُّ طَهُورٍ أَطْهَرُ مِنَ النَّوْرَةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

نوره موجب و سبب طهارت و پاکیزگی دانسته شده؛ شکی نیست که منظور از طهور بودن نوره، طهارت از حدث و خبث، نیست و هیچ فقیهی هم، چنین ادعایی نکرده است؛ چرا که طهارت از حدث و خبث مربوط به آب و خاک است و در باب وضو و تیمم در کتب فقهی مطرح می‌شود. بنابراین باید با کمک روایات دیگر مراد از طهور بودن نوره را استخراج کرد. از آنجا که نوره در برخی روایات، در کنار حجامت، حقنه و سعوط به عنوان چهار رکن درمانی معرفی شده معلوم می‌شود که نوره هم مانند حجامت، نقش مؤثری در پیشگیری و درمان بسیاری از بیماری‌ها دارد؛ چنانکه علم‌نویس هم، بسیاری از خواص حجامت را تأیید کرده است؛ بنابراین معلوم می‌شود مراد از طهور بودن نوره، طهارت و پاکی از بیماری‌هاست؛ به بیان دیگر، طبق روایاتی که نوره را طهور برای بدن و جسد انسان معرفی می‌کند، نوره موجب طهارت و پاکی از آلودگی بیماری‌هاست و همین تعبیر «طهور بودن»، نقش نوره را در پیشگیری و درمان روشن می‌کند. از آنجا که لفظ «طهور» در روایات، مطلق است و اشاره به بیماری خاصی نکرده؛ می‌توان استفاده کرد که نوره ترابی مانند حجامت به عنوان یک روش عام، در پیشگیری و درمان بسیاری از بیماری‌ها، نقش دارد.

نکته مهم آن است که طهور بودن نوره در روایات تنها از جهت ازاله موهای زائد، نیست؛ چرا که بر اساس برخی از روایات، برای شخصی که تازه نوره استعمال کرده و قهراً موی زائدی ندارد هم، استعمال نوره سفارش شده است. امام صادق (علیه السلام) در حدیث صحیح به عبدالرحمن توصیه می‌کند که نوره بکشد، عبدالرحمن می‌گوید: «خیلی وقت نیست که نوره کشیده‌ام» با این وجود، باز هم امام سفارش می‌کند که نوره بکشد زیرا نوره پاک‌کننده است.^۱ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۷۷) و این نشان دهنده این است که نوره فقط با ازاله موهای زائد، به درمان بیماری‌ها نمی‌پردازد؛ بلکه صرف مالیدن نوره به بدن، پیش‌گیرانه و درمان‌گر است.

۵-۲ افزایش باروری، تقویت بدن و فربهی

امام کاظم (علیه السلام) نقش نوره را در تقویت بدن و افزایش باروری بیان کرده و فرموده‌اند: نوره قطعاً آب کمر را زیاد می‌کند، بدن را تقویت می‌کند، شحم کلیه‌ها را افزایش می‌دهد و بدن را فربه می‌سازد.^۲ (حر عاملی، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۶۶) امام صادق (علیه السلام) لباس کتان، بوی خوش و نوره را سه غیرخوراکی می‌داند که موجب فربهی و چاقی می‌شوند.^۳ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۲، ص ۴۳۷) پژوهش‌های جدید نیز این مطلب را تأیید می‌کند؛ دکتر انصارین در رساله دکتري خود آورده است: «ترکیبات آرسنیک به منظور تقویت عمومی بدن، مداوای بیماری‌های کم‌خونی و ضعف عمومی تجویز می‌شود.» (انصارین، ۱۳۴۵، ص ۱) در جای دیگر می‌گوید: «در نتیجه استعمال آرسنیک به

۱. عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: «دَخَلْتُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْحَمَامَ، فَقَالَ لِي: «يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ، اطَّلِ». فَقُلْتُ: «إِنَّمَا اطَّلَيْتُ مِنْهُ أَيْامًا». فَقَالَ: «اطَّلِ، فَإِنَّمَا طَهُورٌ.»

۲. «...وإنَّ النُّورَةَ تَزِيدُ فِي مَاءِ الصُّلْبِ، وَتَقْوِي الْبَدَنَ، وَتَزِيدُ فِي شَحْمِ الْكُلْيَتَيْنِ، وَتُسَمِّنُ الْبَدَنَ...»

۳. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَأَمَّا اللَّوَانِي لَا يُؤْكَلْنَ وَ يُسَمَّنُ: اسْتِشْعَارُ الْكَثَّانِ وَ الطَّيِّبِ وَ النَّوْرَةِ.

مقدار کم، اغلب بر وزن بدن افزوده می‌شود و این به واسطه کم شدن اکسیداسیون بدن است.» (انصارین، ۱۳۴۵، ص. ۳۴)

۵-۳ از بین بردن سودا

با توجه به کلام ائمه (علیهم السلام) نوره در دفع سودا از بدن، مؤثر است. به فرموده امام رضا (علیه السلام) این ترکیب عاملی برای دفع سودا از بدن شمرده می‌شود: «هر کس می‌خواهد سودا را بسوزاند، بر او واجب است زیاد قی کردن، فصد رگ‌ها و مداومت داشتن بر نوره مالی.»^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹، ص ۳۲۵) در طب سنتی، سودای غیرطبیعی به عنوان عامل اصلی بسیاری بیماری‌ها، از جمله سرطان شناخته می‌شود (ابن سینا، ۱۳۷۲، ج ۴، ص ۱۹۴۵) و نوره با زدودن موهای زائد، نقش مؤثری در از بین بردن سودا ایفا می‌کند. طبق روایت فوق، مداومت بر نوره‌تراپی، سودای زائد را در بدن از بین برده و موجب درمان بیماری‌ها با ریشه سودا می‌شود؛ از همین رو می‌توان آن را برای درمان انواع سرطان‌ها و بیماری‌های سوداوی تجویز کرد. و این به دلیل آرسنیک (زرنیخ) موجود در آن است که امروزه در درمان سرطان، اهمیت بسزایی پیدا کرده است.

پژوهشهای پروفسور لیان ژانگ -استاد بخش انکولوژی دانشکده پزشکی دانشگاه جیائو تونگ در شانگهای- تأثیر زرنیخ را در درمان سرطان تایید می‌کند و در پزشکی نوین، آرسنیک به عنوان داروی ضدسرطان در شیمی درمانی، استفاده می‌شود. یکی از علت‌های ریزش موی پس از شیمی درمانی، همین آرسنیک است.

۶. یافته‌های پروفسور لیان ژانگ

نگارنده به دلیل علاقه به احادیث پزشکی، در ضمن بررسی احادیث نوره با تحقیقات پروفسور لیان ژانگ روبرو شد. وی دریافت که پروفسور ژانگ، اثربخشی زرنیخ را با شاخص‌های طب رایج مورد آزمایش قرار داده است. پروفسور ژانگ پس از نتیجه دادن تحقیقات دانشمندان بر روی آرسنیک تری اکسید و آرسنیک سولفید، به یاد درمانی سنتی، در طب چینی افتاد. این داروی سنتی چینی حاوی رآلگار (زرنیخ سرخ) بود. پس از اثبات اثربخشی زرنیخ بر روی درمان نوعی سرطان خون، وی تصمیم گرفت تا اثربخشی زرنیخ سرخ یا رآلگار را بر روی درمان سایر بیماری‌های سرطانی آزمایش کند. پروفسور ژانگ می‌گوید: «در طب چین، بیش از ۲۰۰۰ سال از آرسنیک سولفید، به عنوان داروی مؤثر در درمان انواع بیماری‌ها استفاده می‌شد. در مطالعات طب نوین نیز آرسنیک تری اکسید اثرات مثبتی در درمان سرطان ایجاد می‌کند.» وی با توجه به این نکته که آرسنیک سولفید (زرنیخ سرخ) در مقایسه با آرسنیک تری اکسید (زرنیخ سفید)، سمیت کم‌تری دارد، فرضیه خود را به کمک همکارانش مورد آزمایش قرار می‌دهد. فرضیه

۱. «...وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُخْرِقَ السُّودَاءَ فَعَلَيْهِ يَكْتَرُ اللَّيْءُ وَفُصْدُ الْغُرُوقِ وَ مُدَاوَمَةُ النَّوْرَةِ...»

ژانگ آن بود که آرسنیک سولفید می‌تواند اثر درمانی مشابه آرسنیک تری اکسید داشته باشد. پیش از این، پتانسیل درمانی آرسنیک سولفید در درمان سرطان خون کانون مطالعات متعددی بوده است؛ اما از آن جهت که اثر زرنیخ بر درمان تومور جامد سرطانی ناشناخته بود، پروفیسور ژانگ اثرات ضد سرطانی زرنیخ بر تومور جامد را بررسی می‌کند.» (Ding, 2016, pp. 969-970)

پروفیسور ژانگ آزمایشات خود را بر روی اثربخشی آرسنیک سولفید (زرنیخ سرخ) از سال ۲۰۱۴ شروع کرد و آخرین مقاله ایشان در سال ۲۰۱۸ به چاپ رسید. وی تا کنون ۶ مقاله در مجلات معتبر بین المللی به چاپ رسانده است تا اثبات کند آرسنیک سولفید افزون بر سرطان خون در درمان سایر بیماری‌ها نیز اثربخش است. او و همکارانش سلول‌های سرطانی ریه بیماری را در بدن موش کاشتند. او سعی کرد تا به کمک زرنیخ این سلول‌های سرطانی را درمان کند. درمان با زرنیخ، به طور قابل توجهی، رشد تومورهای کاشته شده در موش‌ها را مهار کرد. (Ding, 2015) پس از آن، پروفیسور ژانگ آزمایشات خود را بر روی سایر سرطان‌ها گسترش داد. وی در سال ۲۰۱۵ اثربخشی زرنیخ را بر روی سرطان معده بررسی کرد. او می‌گوید: «پیش از این، اثربخشی زرنیخ بر چندین تومور نشان داده شده است، در این مطالعه، اثربخشی زرنیخ بر سرطان معده در شرایط آزمایشگاهی بررسی شد.» (Zhang, 2014, p. 80) وی نشان داد که زرنیخ، پیشرفت سرطان معده را سرکوب کرده و حاملی قوی برای تخریب سلول‌های سرطانی معده است. (Zhang, 2014, p. 90) پروفیسور ژانگ نیز همان مسیر دانشمندان، درباره آرسنیک تری اکسید را در پیش گرفت. وی نیز پس از پی بردن به اثربخشی زرنیخ سرخ در درمان سرطان به سراغ «پلی‌ترایی» رفت و به کمک همکارانش زرنیخ سرخ را به همراه سایر داروها به کار گرفت تا تأثیر آن را بر روی سرطان معده و روده دریابد. یافته‌های پروفیسور ژانگ نشان داد که وقتی زرنیخ با برخی داروها ترکیب شد، فعالیت درمانی آن به طور چشمگیری در هر دو بیماری سرطان معده و روده بزرگ افزایش یافت. پروفیسور ژانگ با انجام آزمایشاتی فرضیه خود را مبنی بر اینکه «آرسنیک سولفید، داروی بالقوه ضد سرطان» است، به اثبات رساند؛ به همین دلیل دانشمندان امیدوارند که در آینده بتوان از زرنیخ به عنوان یک داروی ضد سرطان استفاده کرد، البته این دارو، هنوز به آزمایش‌های انسانی و بررسی‌های بیشتر نیاز دارد.

در حالی پروفیسور ژانگ و همکارانش اثربخشی آرسنیک سولفید را به اثبات رساندند که آمپول زرنیخ سفید (آرسنیک تری اکسید) در مداوای برخی بیماران سرطان خون استفاده می‌شد. امروزه آرسنیک تری اکسید - که همان «مرگ موش» است - با دوز مشخص، به عنوان تک داروی مؤثر در بیماران لوسمی پرومیلوسیتیک حاد (نوعی سرطان خون) معرفی گشته است و پزشکان با همین دارو به مداوای بیماران می‌پردازند. (Tarkanyi & others, 2005, pp. 1806-1811 و ارجمند و دیگران، ۱۳۸۳، ص ۶۸۷ و غنی زاده و صالی و دیگران، ۱۳۹۳، ص ۱۱۶) استفاده از آرسنیک

در سال ۲۰۰۰ توسط FDA و در سال ۲۰۰۲ در اروپا برای درمان بیماری سرطان خون مورد استفاده قرار گرفت. (صناعت، ۱۳۸۸، ص ۳۸۵) افزون بر سرطان خون، تأثیر درمانی آرسنیک در بدخیمی رده سلول‌های لنفاوی، تومور کبدی، کیسه صفرا، سرطان‌های پانکراس، کلیه و پروستات امیدبخش بوده است. (Ravandi, 2004, pp. 1457-1459) متأسفانه استفاده از این دارو محدودیت‌هایی دارد، از جمله آن‌که عوارض درمان زیاد است (Westervelt & others, 2001, pp. 266-271) و احتمال عود مجدد بیماری نیز در بعضی موارد وجود دارد. (Ghaffari & others, 2008, pp. 1927-1934) و یا برای درمان برخی بیماران سرطان خون، به دوز بالای دارو نیاز است؛ اما به دلیل عوارض زیاد آن، افزایش دوز امکان‌پذیر نیست. (Mandegary & others, 2010, pp. 1884-1890) این موضوع در مورد بیماران سالمند که شیوع بیماری‌های هم‌زمان در آن‌ها سبب محدودیت توان تحمل دوزهای بالای شیمی درمانی می‌شود، نمود بیشتری می‌یابد. (Roboz, 2011, pp. 43-50) از همین رو تعداد اندکی از بیماران با این دارو مداوا می‌شوند. برای رفع این مشکل، محققان به «پلی‌تراپی» روی آورده‌اند تا داروی مکملی را بیابند که اثربخشی آرسنیک تری اکسید را افزایش داده و از عوارض آن بکاهد (Roboz, 2011, pp. 43-50) به همین منظور، درمان ترکیبی آرسنیک تری اکسید با داروی کاهنده کلسترول (غنی زاده و صالی و دیگران، ۱۳۹۳) و یا اثر ترکیبی دوز پایین آرسنیک تری اکسید (مرگ موش) با داروی آریدوتیمیدین آزمایش شده است تا اثرات سمی دوز بالای آرسنیک، کاهش یابد. (میرزایی خلیل آبادی و دیگران، ۱۳۸۹، ص ۴۳-۳۷) و (حسینی و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۳۲-۱۲۹) جالب آن‌که در طب سنتی نیز به داروی مکمل آرسنیک توجه شده است. جالینوس می‌گوید: زرنیخ، زرد و سرخ آن، خاصیت سوزاننده دارند و اگر به مدت طولانی روی بدن قرار داده شود آن را زخم خواهد کرد؛ از این رو شایسته است که آن را به صورت مخلوط با مرهم‌های تحلیل‌برنده و جلادهنده مورد استفاده قرار دهند. (رازی، ۱۳۷۷، ص ۲۰۷۵)

این نوشتار با الهام از کلام ائمه اطهار (علیهم السلام) «نوره‌تراپی» را پیشنهاد می‌دهد. در سیره معصومین (علیهم السلام) آرسنیک سولفید (زرنیخ) را به نوره می‌افزایند تا از خواص درمانی آن به راحتی و بدون عوارض بهره‌برند. ترکیب کلسیم اکسید (آهک) و آرسنیک سولفید، می‌تواند همان پلی‌تراپی باشد که محققان در جستجوی یافتن آنند. هم‌نشینی کلسیم اکسید (آهک) و آرسنیک سولفید (زرنیخ) می‌تواند از سمیت و عوارض آرسنیک بکاهد و اثربخشی آرسنیک را افزایش دهد. در علم شیمی به کمک مشتقات کلسیم، آرسنیک موجود در آب تصفیه می‌شود. شایسته است شیمی‌دانان، پزشکان و درمان‌گران در شرایط آزمایشگاهی ترکیب آرسنیک سولفید و کلسیم اکسید را مورد تحقیقات و مطالعه قرار دهند تا بتوانند گامی کوچک به سمت یافتن رازهای نهفته در کلام معصومین (علیهم السلام) بردارند.

نمونه آمپول ۱۰ میلی گرم آرسنیک تری اکسید (نادعلی و دیگران، ۱۳۸۸، ص. ۲۲) به بیمار تزریق می‌شود. استفاده از روش تهاجمی تزریق نیز ملاحظات دارد. مانند: تجویز پزشک، تزریق در بیمارستان و غیره. از طرفی ورود ناگهانی دارو به بدن بیمار موجب جذب یکباره دوز بالایی از آرسنیک می‌شود که خود عوارضی -از جمله ریزش مو که در بیماران شیمی درمانی ملاحظه می‌شود - را در بیمار ایجاد می‌کند. در حالی که در سیره معصومین (علیهم السلام) نوره، به صورت موضعی و مالش بر پوست استفاده می‌شود. روش پیشنهادی در احادیث با روشی که در طب جدید استفاده می‌شود کاملاً متفاوت بوده به طوری که روش روایی، غیر تهاجمی و کم هزینه، و روش جدید، تهاجمی، بسیار پرهزینه و با عوارض زیاد همراه است. استعمال موضعی و جذب پوستی آرسنیک می‌تواند موجب کاهش عوارض درمان با آرسنیک گردد. مطالعه بیشتر و انجام آزمایشات علمی بر روی نوره می‌تواند پاسخگوی بسیاری از پرسش‌ها باشد. هم از رازها و حکمت‌های نهفته روایات ائمه، پرده می‌برد و هم نیاز بیماران به درمانی با کم‌ترین عوارض را برطرف می‌سازد. از همین رو انجام تحقیقات بیشتر به محققان و آزمایشگران پیشنهاد می‌شود.

نتیجه‌گیری

آرسنیک، نزد هر سه روش درمانی طب رایج، طب سنتی و احادیث طبی دارای خواص درمانی است و به وسیله آن به مداوای بیماران می‌پردازند. جالب آن که سرطان از جمله بیماری‌هایی است که هم در طب رایج و هم در احادیث طبی به کمک آرسنیک و مشتقات آن، امکان درمان دارد. در طب رایج به جهت درمان سرطان، آرسنیک تری اکسید به برخی بیماران با دوز مشخص، تزریق می‌شود. در احادیث طبی امام رضا (علیه السلام) می‌فرمایند که زرنیخ، سودا را -که ریشه سرطان است، (ابن سینا، ۱۳۷۲، ج ۴، ص ۱۹۴۵) - می‌سوزاند. در احادیث طبی، زرنیخ افزون بر درمان سرطان در درمان سایر بیماری‌ها به خصوص بیماری‌های پوستی، اثربخش است و بیان شد آرسنیک در احادیث طبی فراتر از درمان، در پیشگیری از بیماری‌ها نیز کاربرد دارد. به طوری که برخی احادیث، استعمال حنا را پس از نوره در پیشگیری از بیماری‌های پوستی مانند جذام و برص بسیار مؤثر می‌داند.^۱ (کلینی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۹۰) با تحلیل احادیث ائمه و روش‌های درمانی طب رایج به خصوص یافته‌های پروفیسور لیان ژانگ، نتایج زیر حاصل شد:

۱. آرسنیک در شمار داروهای ضدسرطانی است که در طب نوین و احادیث پزشکی مورد توجه است.
۲. در احادیث طبی، زرنیخ به مواد نوره افزوده می‌شود. طب رایج هم در جستجوی داروی مکملی است تا بتواند اثر بخشی آرسنیک را در دوز پایین، افزایش دهد. به همین منظور آزمایشات متفاوتی انجام شده و مقالات آن به چاپ رسیده است.

۱. به عنوان نمونه: قَالَ: كَانَ أَبُو الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَعَ رَجُلٍ عِنْدَ قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ... ثُمَّ التَّمَّتْ إِلَيَّ فَقَالَ: «إِنَّهُ مَنْ أَخَذَ مِنَ الْحَنَاءِ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ إِطْلَاءِ النَّوَرَةِ مِنْ قُرْنِهِ إِلَى قَدَمِهِ، أَمِنَ مِنَ الْأَدْوَاءِ الثَّلَاثَةِ: الْجُنُونِ، وَ الْجُدَامِ، وَ الْبَرَصِ.»

۳. در کلام معصومین (علیهم السلام) کاربرد «نوره» به روش غیر تهاجمی و از طریق موضعی استعمال می‌شود، برخلاف روش درمانی در طب رایج که روشی کاملاً تهاجمی و به شیوه تزریق انجام می‌شود و بالطبع بیمار مجبور به تحمل عوارض سنگین است.

۴. استعمال نوره طبق احادیث طبی بسیار آسان، و دستیابی به مواد نوره سهل الوصول است؛ اما دستیابی به داروهای حاوی آرسنیک در طب رایج، دشوار و فقط در حضور درمانگر و با نسخه پزشک قابل استفاده است.

۵. استعمال داروهای حاوی آرسنیک در طب رایج به دلیل تهاجمی بودن در دوزهای بالا به دلیل عوارض آن، امکان پذیر نیست و در دوزهای پایین نیز تنها با نظارت پزشک امکان پذیر است. این در حالی است که استعمال نوره، کاملاً بی‌خطر است، نهایتاً در برخی موارد محدود، ممکن است که باعث ایجاد سوزش و التهاب در پوست شود. حتی در این موارد نیز امامان (علیهم السلام) توصیه‌های لازم را نموده‌اند. به عنوان مثال: امام رضا (علیه السلام) در رساله ذهبیه می‌فرمایند: هرکس بخواهد از سوزاندن نوره در امان باشد، همزدن آن را اندک کند و هرگاه نوره عمل کرد آن را بشوید و روغن گل سرخ بمالد.^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۹، ص ۳۲۳)

۶. پیشگیری و درمان با نوره، بسیار کم هزینه است.

۷. قدمت استعمال نوره در احادیث طبی، بسیار پیش از آرسنیک و زرنیخ در طب رایج است.

۸. در احادیث طبی هم‌نشین زرنیخ مشخص و قطعی است و زرنیخ به آهک افزوده می‌شود و نوره به دست می‌آید؛ اما طب رایج هنوز مکمل قطعی برای هم‌نشینی با آرسنیک را نیافته است.

در نهایت می‌توان به این نتیجه رسید که در دین مبین اسلام، به تمامی ابعاد زندگی انسان، توجه شده است. توصیه‌های موجود در احادیث اهل بیت (علیهم السلام) نه تنها از روی آگاهی بوده، بلکه بر پایه اصول و منطقی علمی بیان شده است. این توصیه‌ها در جهت بهبود سلامتی و افزایش طول عمر انسان و استفاده بهینه از منابع موجود در طبیعت است. نظر به محدودیت و عدم پاسخگویی علم امروزی بشر، علی‌رغم پیشرفت‌های زیاد، بایستی دقت و تعمق بیشتری در آموزه‌های قرآنی و حدیثی داشت. پیشنهاد می‌شود در آینده درباره آموزه‌های حدیثی پیرامون نوره و تطابق آن با دستاوردهای طب رایج و آخرین یافته‌ای تحقیقات علمی، مطالعات بیشتری صورت گیرد.

فهرست منابع

۱. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۴ ه.ق.). من لایحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

۱. «...وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَأْمَنَ إِخْرَاقَ النَّوْرِ فَلْيَقْلَلْ مِنْ تَقْلِيلِهَا، وَلْيَبَادِرْ إِذَا عَمَلَ فِي غَسْلِهَا، وَأَنْ يَسْمَحَ الْبَدَنَ بِشَيْءٍ مِنْ دُهْنِ الْوَرْدِ...»

۲. ابن سینا، حسین بن عبدالله. (۱۳۷۲). القانون فی الطب، بیروت: مؤسسه عزالدین.
۳. جوهری، اسماعیل بن حماد. (بی تا). الصحاح، بیروت: دارالعلم للملایین.
۴. جمعی از نویسندگان. (۱۳۸۷). دانشنامه جهان اسلام، تهران: بنیاد دائرة المعارف اسلامی.
۵. حرعاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۶). وسائل الشیعه. قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام) لإحياء التراث، چاپ سوم.
۶. رازی، محمد بن زکریا. (۱۳۷۷). الحاوی فی الطب، تهران: دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی.
۷. طوسی، محمد بن حسن. (۱۳۶۵). تهذیب الأحکام. قم: دار الکتب الإسلامية.
۸. فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۱۰ ق.). العین. تهران: دارالهجرة.
۹. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۳۰). الکافی، قم: دار الحديث. سازمان چاپ و نشر.
۱۰. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. (۱۴۰۳ ه. ق.). بحارالانوار، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۱۱. نورانی، مصطفی، (۱۳۹۰)، دائرة المعارف بزرگ طب اسلامی، قم: اکرام.

مقالات

۱۲. ارجمند، علیرضا و دیگران. (۱۳۸۳) «نقش آرسنیک در القای آپوپتوزیس از مسیر Fas در بیماران لوسمی حاد پرومیلوسیتی با جابه‌جایی کروموزومی t(۱۷-۱۵)». مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۱(۴۳)، ۶۸۷-۶۹۶.
۱۳. نادعلی، فاطمه، علی مقدم کامران، رستمی شهربانو، قوام‌زاده اردشیر (۱۳۸۸). «بیان ژن نوکلئوستمین در لوسمی حاد پرومیلوسیتی در ارتباط با داروی آرسنیک تری اکسید و تمایز سلولی». خون، ۶(۱)، ۲۹-۲۱. URL: <http://bloodjournal.ir/article-1-299-fa.html>
۱۴. حسنی سعید، ذاکر فرهاد، ذکری علی، زغل اعظم، علی مقدم کامران، قوام‌زاده اردشیر، غفاری، سید حمیدالله. (۱۳۹۲). «اثر آپوپتوزی ترکیب آرسنیک تری اکسید و آزیدوتیمیدین در سلول‌های رده لوسمی پرومیلوسیتی حاد (NB4) از طریق بیان P21 و توزیع سیکل سلولی». خون، ۱۰(۲)، ۱۲۹-۱۳۹. URL: <http://bloodjournal.ir/article-1-769-fa.html>
۱۵. رستمی شهربانو، آبرون سعید، علی مقدم کامران، نوروزیا مهرداد، چهاردولی بهرام، قوام‌زاده اردشیر. (۱۳۹۱). «القای آپوپتوز در رده سلولی HL-60 توسط آرسنیک تری اکسید با کاهش نسبت بیان Bcl-2 به Bax در سطح mRNA». خون، ۹(۴)، ۳۷۱-۳۶۳. URL: <http://bloodjournal.ir/article-1-711-fa.html>
۱۶. شریفی‌زاده مائده، هاشمی مهرداد، مؤمنی مجید، علی مقدم کامران، قوام‌زاده اردشیر، غفاری حمیدالله. (۱۳۸۹). «تأثیر داروی آرسنیک تری اکسید بر بیان ژن‌های مسیر میتوکندریایی آپوپتوز در رده سلولی لوکمیا پرومیلوسیتیکی حاد». خون، ۷(۳)، ۱۴۷-۱۳۸. URL: <http://bloodjournal.ir/article-1-406-fa.html>

۱۷. صنعت زهره، رضازاده مهتاب، واعظ قراملکی جلیل، عیوضی ضیایی جمال، اصفهانی علی، قوجازاده مرتضی. (۱۳۸۸). «بررسی پاسخ به درمان با آرسنیک تری اکسید در بیماران میلوم متعدد مقاوم به درمان». مجله دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۶۷(۱۲): ۸۴۳-۸۴۸.

URL: <http://tumj.tums.ac.ir/article-1-390-fa.html>

۱۸. غنی زاده وصالی صمد، شیرعلی سعید، ذاکر فرهاد، محمدی سارا، آریان پور ژنی، یزدان پرست سید امیر. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر سینرژیک سیم واستاتین در افزایش آثار ضد توموری آرسنیک تری اکسید در رده سلولی پرومیلوسیتی حاد انسانی (NB-4)». خون، ۱۱(۲)، ۱۱۶-۱۲۵.

URL: <http://bloodjournal.ir/article-1-732-fa.html>

۱۹. میرزایی خلیل آمادی روح الله، مردانی ولدانی هاجر، بشاش داوود، عین اللهی ناهید، علی مقدم کامران، قوام زاده اردشیر، غفاری، سیدحمیدالله. (۱۳۸۹). «بررسی اثر ترکیبی دوز پایین آرسنیک تری اکسید و AZT روی زنده مانی و فعالیت متابولیک رده سلولی NB4». تهران: پیاور سلامت، ۴(۳)، ۳۷-۴۳.

URL: <http://payavard.tums.ac.ir/article-1-92-fa.html>

۲۰. هاشمی شیرزی، علیرضا، جلائیان اکبرنیا، علی، روانشاد، روح الله، افخمی، حمید، نوروزی، علیرضا، مظاهر بوجانی، محمد و بهشتی فرسمیه. (۱۴۰۳). «بررسی روایی و بالینی تأثیر «داروی جامع رضوی» بر درمان زخم پای دیابتی». امام رضا علیه السلام و علوم روز، ۲(۴)، صص ۱۰۴-۱۳۷. doi: 10.22034/ij.s.2024/198016.

پایان نامه

۲۱. انصارین، م. (۱۳۴۵). سنگ معدن زرنیخ و فرآورده های دارویی آن. تبریز: دانشگاه تبریز.

منابع انگلیسی

- Ding W, Zhang L, Kim S, Tian W, Tong Y, Liu J, Ma Y, Chen S.(2015) "Arsenic sulfide as a potential anti-cancer drug". *Molecular Medicine Reports*.11(2):968-74. doi: 10.3892/mmr.2014.2838.
22. Ding, W., Tong, Y., Zhang, X. et al.(2016) "Study of Arsenic Sulfide in Solid Tumor Cells Reveals Regulation of Nuclear Factors of Activated T-cells by PML and p53". *Sci Rep* 6, 19793. <https://doi.org/10.1038/srep19793>.
23. Evens AM, Tallman MS, Gartenhaus RB. (2004). "The potential of arsenic trioxide in the treatment of malignant disease": past, present, and future. *Leuk Res*.28(9):891-900. doi: 10.1016/j.leukres.2004.01.011.
24. Ghaffari SH, Shayan-Asl N, Jamialahmadi AH, Alimoghaddam K, Ghavamzadeh A.(2008). "Telomerase activity and telomere length in patients with acute promyelocytic leukemia: indicative of proliferative activity, disease progression, and overall survival". *Ann Oncol*.19(11):1927-34. doi: 10.1093/annonc/mdn394.
25. Leith CP, Kopecky KJ, Godwin J, McConnell T, Slovak ML, Chen IM, Head DR, Appelbaum FR, Willman CL.(1997). "Acute myeloid leukemia in the elderly: assessment of multidrug resistance (MDR1) and cytogenetics distinguishes biologic subgroups with remarkably distinct responses to standard chemotherapy". A Southwest Oncology Group study. *Blood*.89(9):3323-9. PMID: 9129038.

26. Lengfelder E, Hofmann WK, Nowak D.(2012). "Impact of arsenic trioxide in the treatment of acute promyelocytic leukemia." *Leukemia*.26(3):433-42. doi: 10.1038/leu.2011.245.
27. Mandegary A, Hosseini R, Ghaffari SH, Alimoghaddam K, Rostami S, Ghavamzadeh A, Ghahremani MH.(2010). "The expression of p38, ERK1 and Bax proteins has increased during the treatment of newly diagnosed acute promyelocytic leukemia with arsenic trioxide". *Ann Oncol*.21(9):1884-1890. doi: 10.1093/annonc/mdq034.
28. Miller WH Jr, Schipper HM, Lee JS, Singer J, Waxman S.(2002) "Mechanisms of action of arsenic trioxide". *Cancer Res*.62(14):3893-903. PMID: 12124315.
29. Ravandi F.(2004). "Arsenic trioxide: expanding roles for an ancient drug?" *Leukemia*. 18(9):1457-9. doi: 10.1038/sj.leu.2403419.
30. Roboz GJ.(2011). "Novel approaches to the treatment of acute myeloid leukemia." *Hematology Am Soc Hematol Educ Program*.2011:43-50. doi: 10.1182/asheducation-2011.1.43.
31. Sanz MA, Fenaux P, Lo Coco F;(2005). "European APL Group of Experts. Arsenic trioxide in the treatment of acute promyelocytic leukemia. A review of current evidence." *Haematologica*.90(9):1231-5. PMID: 16154847.
32. Tan Z, Zhang X, Kang T, Zhang L, Chen S. (2018). "Arsenic sulfide amplifies JQ1 toxicity via mitochondrial pathway in gastric and colon cancer cells." *Drug Des Devel Ther*. 12:3913-3927. doi: 10.2147/DDDT.S180976.
33. Tarkanyi I, Dudognon C, Hillion J, Pendino F, Lanotte M, Aradi J, Ségal-Bendirdjian E.(2005) "Retinoid/arsenic combination therapy of promyelocytic leukemia: induction of telomerase-dependent cell death." *Leukemia*. 19(10):1806-11. doi: 10.1038/sj.leu.2403923
34. Wang L, Zhou GB, Liu P, Song JH, Liang Y, Yan XJ, Xu F, Wang BS, Mao JH, Shen ZX, Chen SJ, Chen Z.(2008). "Dissection of mechanisms of Chinese medicinal formula Realgar-Indigo naturalis as an effective treatment for promyelocytic leukemia." *Proc Natl Acad Sci U S A*.105(12):4826-31. doi: 10.1073/pnas.0712365105.
35. Wang ZY, Chen Z.(2008). "Acute promyelocytic leukemia: from highly fatal to highly curable." *Blood*. 111(5):2505-15. doi: 10.1182/blood-2007-07-102798.
36. Westervelt P, Brown RA, Adkins DR, Khoury H, Curtin P, Hurd D, Luger SM, Ma MK, Ley TJ, DiPersio JF.(2001). "Sudden death among patients with acute promyelocytic leukemia treated with arsenic trioxide." *Blood*. 98(2):266-71. doi: 10.1182/blood.v98.2.266.
37. Westervelt P, Brown RA, Adkins DR, Khoury H, Curtin P, Hurd D, Luger SM, Ma MK, Ley TJ, DiPersio JF.(2001). "Sudden death among patients with acute promyelocytic leukemia treated with arsenic trioxide." *Blood*.98(2):266-71. doi: 10.1182/blood.v98.2.266.
38. Zhang L, Kim S, Ding W, Tong Y, Zhang X, Pan M, Chen S.(2015) "Arsenic sulfide inhibits cell migration and invasion of gastric cancer in vitro and in vivo." *Drug Des Devel Ther*.9:5579-90. doi: 10.2147/DDDT.S89805.
39. Zhang L, T. W. (2014). "Arsenic sulfide, the main component of realgar, a traditional Chinese medicine, induces apoptosis of gastric cancer cells in vitro and in vivo." *Drug Des Devel Ther*., 9, 79-92. doi:10.2147/DDDT.S74379
40. Zhang L, T. Y. (2015). "Arsenic sulfide combined with JQ1, chemotherapy agents, or celecoxib inhibit gastric and colon cancer cell growth." *Drug Des Devel Ther*, 5851-5862. doi:10.2147/DDDT.S92943

41. Zhang X, K. T. (2017). "NFATc3 mediates the sensitivity of gastric cancer cells to arsenic sulfide." *Oncotarget.*, 52735-52745. doi:10.18632/oncotarget.17175.

نسخه پیش از انتشار (ناویراسته)